

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЮВАННЯ В РОДИННОМУ ДИСКУРСІ

Оксана БРОВКІНА

*кандидат філологічних наук, доцент,
заступник завідувача кафедри германської філології
Сумського державного університету
вул. Харківська, 116, м. Суми
ORCID: 0000-0003-0778-6387
o.brovkina@gf.sumdu.edu.ua*

Мирослава ПОБІГАЙЛЕНКО

*студентка факульту іноземної філології та соціальних комунікацій
Сумського державного університету
вул. Харківська, 116, м. Суми
ORCID: 0009-0006-1639-0260
miroslava.pob@gmail.com*

У статті досліджуються лінгвопрагматичні особливості та механізми маніпулювання в родинному дискурсі. Спілкування всередині сім'ї є багатоаспектним з погляду вивчення людської взаємодії, оскільки віддзеркалює всі розгалуження міжособистісних стосунків, емоційних зв'язків та динаміки їх розвитку. Для родинного дискурсу характерним є достатньо високий ступінь близькості та тривала взаємодія між учасниками, тобто інтеракція в родині є менш залежною від формальних норм і правил та більш залежною від особистісних стосунків членів сім'ї. У поданому дослідженні розглянуто природу родинного спілкування, його інтимність, асиметрію влади та емоційний контекст. Родина – це не лише група людей, а й простір, у якому постійно відбувається комунікація, що формує її структуру та ідентичність. У роботі визначено ключові поняття родинний дискурс та маніпуляція як комунікативна стратегія, а також типові ситуації, в яких трапляються маніпуляції: прохання, суперечки та обмін емоційною підтримкою. У контексті розуміння родинного дискурсу як довготривалої взаємодії маніпуляція розглядається як найтипівіша комунікативна стратегія з навмисним чи ненавмисним застосуванням лінгвістичних та прагматичних засобів впливу на думки, почуття, вчинки та поведінку іншого інтерактанта. У дослідженні визначено та класифіковано маніпулятивні механізми, що сприяє кращому розумінню ролі родинного спілкування у формуванні стосунків та утвердженні контролю. Особливу увагу приділено лінгвопрагматичним механізмам, за допомогою яких реалізується маніпуляція, опрацьовано лексичні та

прагматичні засоби, включаючи специфічний вибір слів, оцінну мову, евфемізми та інфантилізуючі вирази, які використовуються для досягнення цілей через маніпуляцію. Основними лексичними засобами впливу є використання евфемізмів та дисфемізмів для зміни сприйняття ситуації, а також лексики, яка слугує для навішування ярликів. Результати напрацювань мають значну теоретичну та практичну цінність. Дослідження, профінансоване та виконане за результатами проекту НФДУ «Інноваційні технології маніпулювання масовою свідомістю: поліпарадигмальний лінгвістичний вимір» (0124U004832), має на меті підвищити обізнаність щодо важливості критичного сприйняття інформації в межах інтеракції членів родинного дискурсу.

Ключові слова: асиметрія влади, комунікативна стратегія, лінгвопрагматика, маніпуляція, прихований контроль, родинний дискурс.

LINGUOPRAGMATIC FEATURES OF MANIPULATION IN THE FAMILY DISCOURSE

Oksana BROVKINA

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Vice Head of the Department of Germanic Philology

Sumy State University

116 Kharkivska str., Sumy

ORCID: 0000-0003-0778-6387

o.brovkina@gf.sumdu.edu.ua

Myroslava POBIHAILENKO

Student at the Faculty of Foreign Philology and Social Communications

Sumy State University

116, Kharkivska Street, Sumy

ORCID: 0009-0006-1639-0260

miroslava.pob@gmail.com

The article examines the linguistic and pragmatic features and mechanisms of manipulation in the family discourse. Communication within the family is multifaceted from the point of view of studying human interaction, as it reflects all the ramifications of interpersonal relationships, emotional ties and the dynamics of their development. Family discourse is characterised by a fairly high degree of closeness and prolonged interaction between participants, i.e. interaction within the family is less dependent on formal norms and rules and more dependent on the personal relationships of family members. The presented study examines the nature of family communication, its intimacy, asymmetry of power, and emotional context. A family is not only a group of people, but also a space in which communication constantly takes place, which shapes its structure and identity. The work identifies the key concepts of family discourse and manipulation as a communicative strategy,

as well as typical situations in which manipulation occurs: requests, arguments, and the exchange of emotional support. In the context of understanding family discourse as a long-term interaction, manipulation is considered the most typical communicative strategy with the intentional or unintentional usage of linguistic and pragmatic means of influencing the thoughts, feelings, actions, and behavior of another interactant. The study identifies and classifies manipulative mechanisms, which contribute to a better understanding of the role of family communication in the formation of relationships and the establishment of control. Particular attention is paid to linguopragmatic mechanisms by which manipulation is implemented, lexical and pragmatic means are studied, including specific word choice, evaluative language, euphemisms and infantilizing expressions used to achieve goals through manipulation. The main lexical means of influence are the usage of euphemisms and dysphemisms, as well as vocabulary that serves to attach labels. The results of the work have significant theoretical and practical value. The research, funded and carried out under the results of the grant of the National Research Foundation of Ukraine “Innovative Technologies of the Mass Consciousness Manipulation: A Polyparadigmatic Linguistic Dimension”. State registration number: 0124U004832, aims to raise awareness of the importance of critical perception of information within the interaction of members of a family discourse.

Key words: *communicative strategy, family discourse, hidden control, linguopragmatics, manipulation, power asymmetry.*

Постановка проблеми. Родинне спілкування становить одну з найбільш складних форм міжособистісної взаємодії, що охоплює емоційні зв'язки, рольові очікування та соціально зумовлені моделі поведінки. Т. ван Дейк трактує дискурс як комунікативну подію, що включає текст, учасників, контекст та прагматичну мету [1, с. 12]. На відміну від інституційного дискурсу, у якому домінують формальні норми й чіткі комунікативні правила, сімейне спілкування є більш гнучким, залежним від емоційної близькості та індивідуальних особливостей учасників. У цьому середовищі нерідко формується можливість для використання прихованих стратегій впливу, серед яких маніпуляція є однією з найпоширеніших форм регулювання поведінки інших членів родини.

Маніпуляція в родинному дискурсі проявляється через непрямі мовленнєві акти, емоційно забарвлену лексику, евфемізми, умовні конструкції, інфантилізовану мову, натяки, мовчання та інші прагматичні інструменти. Маніпуляція – засіб психологічного впливу, за допомогою якого суб'єкт маніпуляції таємно управляє об'єктом маніпуляції [2, с. 17]. Саме тому дослідження мовних і прагматичних механізмів маніпуляції є важливим для розкриття природи родинної взаємодії та динаміки влади у повсякденному спілкуванні.

Мета статті. Актуальність роботи полягає у необхідності аналізу лінгвопрагматичних засобів маніпуляції, що, будучи інтегрованими в побутові комунікативні практики, часто залишаються непомітними для інтерактантів, проте мають значний вплив на формування родинних ролей і моделей поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У родині за допомогою специфічних повсякденних розмов формуються норми що пов'язані з гендером міжособистісної поведінкою, авторитетом, субординацією. Чиї думки в сім'ї є домінантними, хто керує ходом розмови, можна встановити, спостерігаючи за поведінкою членів родини. Вибір вербальних засобів віддзеркалює ієрархію та сімейні ролі. У соціології родини особистість являє собою не абстрактну тілесну форму, але саме чоловіка або дружину, батька або матір, брата або сестру, сина або дочку [3, с. 3]. Зокрема, діти закономірно є об'єктами судження, а в мовленні батьків тим часом присутні директивні або оцінні відтінки. Домінування в розмовах залежить від культурного контексту, який зазвичай детермінує лідерство в розмовах саме старшого покоління, натомість молодші члени родини мають менший вплив. Можемо також говорити про вербальне домінування чоловіків над жінками як про гендерний фактор. Учасники родинного дискурсу замість чіткого та прозорого формулювання своїх прохань вдаються до таких мовних конструкцій, що викликають в інших такі почуття, як: провина, обов'язок, усвідомлення себе боржником. Основною метою маніпулятора у родинному дискурсі є вплив на прийняття рішення іншим членом родини, однак він акцентується саме на добровільній згоді. Найчастіше маніпуляторами використовується апелювання до родинної відданості, моральних обов'язків, спільних родинних цінностей. Відкритий (явний) примус найчастіше не застосовується. Непрямота спілкування у родині може розглядатися як один із засобів збереження відносин та уникнення відкритих конфліктів. Однак це позитивне потрактування не відкидає можливих прихованих маніпулятивних намірів. Деякі інтерактанти можуть нечітко формулювати свої очікування, при цьому ними використовуються натяки, ввічливі конструкції. Однак такі маніпулятивні засоби лише збільшують ймовірність виконання їхніх вимог, а простір для переговорів виявляється обмеженим. Двозначність та нечіткість формулювання мовцем обираються свідомо задля пом'якшення вимоги. Використання непрямих мовленнєвих актів покладають на адресата як тягар інтерпретації, так і соціального зобов'язання. Родинне середовище передбачає використання вже встановлених емоційних зв'язків. Інтерактант, наслідуючи родинні стереотипи, може відчувати необхідність відповідати позитивно, зважаючи, що відмова буде потрактована як вияв неповаги. Ці заклики часто викликають почуття провини, обов'язку, шкодування, прихильності, а також мають вплив на поведінку, як-от: *"After all I've done for you?" (A. Scott, 29); "You're all your mother has left"; "You're the one she lives for" (M.A. Collins, 5)*. Ці висловлювання приховують натяк, у якому відмова виконати прохання розглядається як невдячність, егоїзм або зневага. Переконливість міститься не в самому проханні, а в бажанні адресата не зашкодити своєму позитивному образу в родинній системі.

Спілкування в родині з точки зору класифікації видів спілкування є неформальним інтимним. Тому закономірним є використання специфічних лексичних засобів притаманних родинному спілкуванню. Зазвичай використовуються емоційно забарвлені лексеми або фрази із сильним конотативним значенням. Слова зі зниженим забарвленням часто застосовуються в контекстах, що передбачають іронію, зневагу або осуд [4, с. 260]. Своєю чергою такий вплив сприяє

маніпулюванню реакціями. У такий спосіб маніпулятор від початку не покладається на логічну аргументацію, а саме на емоційні реакції. В англійській мові в експресивній лексиці емоційне значення, що відображає ставлення мовця до об'єкта думки та його оцінку предметів і явищ реальності, переважає над предметно-логічним значенням. Приклади таких слів включають: *perfectly, awfully, terribly, terrific, blessed*, а також вигуки: *hear! hear!* [5, с. 76]. Лексеми, які використовує маніпулятор, можуть бути позитивно забарвленими (*responsible, caring, mature*) або негативно забарвленими (*lazy, selfish, ungrateful*), їх уживання диференціюються залежно від цілей мовця. Подібні мовні засоби використовуються з метою викликати почуття провини. У наведеній синтаксичній конструкції “*good son*” – це словосполучення з певним емоційним забарвленням, що пов’язане з очікуваною поведінкою. Слова, які виражають якісну оцінку, є надзвичайно нестабільними і схильними до змін як за формою, так і за значенням, та протягом своєї історії піддаються численним переосмисленням [6, с. 156].

Синтаксичні конструкції “*You’re acting like a child*” (*P. Audette, 72*) – спонукають до прояву захисної реакції, тому що містять натяк на моральну незрілість. У конструкції “*I know you’re the responsible*” (*LM. Montgomery, 65*) та “*I know you’ll tell me the truth*” (*LM. Montgomery, 65*). Дитину називають відповідальною, отже, це може бути виявом тиску на неї з метою покладання більшого обсягу обов’язків. Словосполучення на кшталт “*good daughter*” чи “*man of the house*” можуть підсилювати ролі та очікування.

Одним із мовних засобів, що використовуються з маніпулятивною метою в родинному дискурсі, є евфемізми. Евфемізми – це нейтральні фрази, що використовуються замість комунікативно небажаних синонімів [7]. У родинному дискурсі виконують комунікативні або маніпулятивні функції, що дозволяє мовцям зберігати соціальну гармонію або встановлювати контроль, тобто прямих конфліктів не виникає.

З точки зору семантики евфемізми діють, спираючись на лексичну заміну, метафори чи абстракції. Наприклад, метафоричне мовлення допомагає приховати емоційну інтенсивність реалій, жорстокість оцінки. Учені не відкидають твердження, що евфемізми використовуються в певних мовленнєвих ситуаціях із захисним або емпатичними намірами. Евфемізми допомагають уникнути комунікативних невдач та зберегти позитивний імідж мовця» [10, с. 112]. З цього погляду мовці свідомо приховують правду, впливають на інтерпретацію, відхиляючи відповідальність. Варто також акцентуватися на зв’язку евфемізмів з табу та соціальними нормами. Вони розглядаються як інструменти управління репутацією, владою і навіть ідентичністю. Наприклад, вислів “*You just going through a phase*” (*A. Summers, 171*) може пом’якшувати критику чи розчарування, натомість не відбувається констанції проблем з поведінкою. Евфемізми зменшують вірогідність конфронтації завдяки непрямій негативній оцінці. Фраза “*I have been making some mistakes*” (*LM. Montgomery, 131*) містить приховане посилення на залежність або злочин. Подібні конструкції покликані нівелювати відкритість дискусії та сприяти замовчуванню складних тем. Наприклад, вираз “*Things are*

just a little complicated right now” використовують задля уникнення пояснень розлучення чи фінансових проблема. Тож евфемізми можна вважати важливою культурно сформованою рисою родинного дискурсу.

Інфантилізована та поблажлива мова – це риси мовлення, що своєю чергою позиціонує адресата менш обізнаним, але більш залежним. Маніпулятор досягає такого результату завдяки імітуванню тону або стилю, характерному для спілкування з малими дітьми. Поблажлива мова містить пояснення, надмірно обережні висловлювання або вислови з відтінком фальшивої стурбованості як натяк на нездатність адресата самостійно приймати рішення. Інфантилізація, якщо її використання є прихованим, може слугувати реалізації різних маніпулятивних стратегій. Зокрема, пестливі слова використовуються поза притаманними їм контекстом, як–от: “honey”, “baby”, “my little one”.

В асиметричних стосунках у контексті родинного дискурсу можна констатувати маскування наказів під запитання чи пропозиції попри ввічливість чи скерованість на співпрацю. Основна функція розцінюється лише як директивна та примусова, тобто це прихована форма впливу, коли інтерактант уникає опору чи відкритої конфронтації, при цьому зберігає контроль. Він не використовує дієслів наказового способу “Do your homework!”, а вдається до непрямих формулювань “Wouldn't it be better if you stayed in tonight?” (M. Dorris, 259). Ці фрази містять потужні очікування відповідності, що підкріплена соціальними нормами, зобов'язаннями чи прихованим авторитетом. Реалізація влади у родинному дискурсі відбувається через стандартизовані команди. Цій меті слугують замасковані імперативи, втілюючи контроль у контекстах, де ієрархія ролей, як–от: батько–дитина, опікун–старший – є вже встановленою.

Question tags функціонують у родинному дискурсі як стратегія з досягненням згоди та мінімізації опору. Ці питання в основному розглядають як розмовні прийоми ввічливості, але вони можуть набувати ознак маніпулятивності в тих випадках, коли їх застосовують для посилення авторитету чи примусу до виконання певних вимог чи представлення думок як істин апіорі [11, с. 123]. Стратегічне використання question tags сприяє презентації суб'єктивних суджень як взаємоузгоджених, тимчасом здатність слухача висловити незгоду обмежується.

Умовні конструкції зазвичай структуруються як твердження “if... then...”. Вони відіграють важливу роль у маніпулюванні у родинному дискурсі. Їх використовують для формування вибору з метою обмеження самостійності чи змушування до згоди. Це реалізується в стосунках з нерівноважною динамікою влади. Умовні синтаксичні конструкції презентують результати у вигляді логічних або причинно–наслідкових зв'язків з певними діями. У родинному дискурсі ці конструкції часто використовуються для опису наслідків непослуху чи винагороди за послух, заохочуючи певну модель поведінки через уникання прямої конфронтації “If you go through with this you're not my brother” (M. Dorris, 150). Умовні речення в сімейному спілкуванні використовують як емоційні заклики чи в сценаріях, наслідком реалізації яких є виникнення почуття провини). “Well, if you won't go, why should I?” (M. Dorris, 13). Значна частина маніпулятивного потенціалу мови в родинному

дискурсі є наслідком не лише явного лінгвістичного вибору, а й того, як висловлювання прагматично вбудовані в повсякденній та спільній історії. Прагматичне значення формується наміром, передумовою, контекстом певної ситуації. Воно зазвичай перетворює нейтральне твердження на стратегічний комунікативний акт. Інтонація також впливає на лексичне та синтаксичне наповнення, що залежить від характеру реальної чи уявної ситуації спілкування, обумовленої мовленням або контекстом [12, с. 154].

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Маніпулятивні стратегії ефективно впроваджуються у родинний дискурс, оскільки вони експлуатують інтимний та емоційно заряджений характер родинних зв'язків, а також ієрархічну асиметрію ролей. Маніпуляції у дискурсі родинного спілкування є важливим інструментом впливу на інтерактантів, що потребує уважного та багатовимірного підходу при дослідженні явища маніпуляції загалом. Однією з перспектив подальших досліджень є аналіз використання невербальної лексики з метою маніпулювання у родинному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Van Dijk T. A. *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge University Press, 2008. 267 p.
2. Петрик В. М., Присяжнюк М. М., Компанцева Л. Ф., Скулиш Є. Д., Бойко О. Д., Остроухов В. В. Сугестивні технології маніпулятивного впливу : за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
3. Бровкіна О. В. Стратегія примирення та засоби її втілення в англomовному родинному дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. № 19. Том 1. С. 98–102. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.18
4. Бацевич Ф. *Основи комунікативної лінгвістики : підручник*. Київ : Академія, 2004. 344 с.
5. Куц М. О. *Порівняльна лексикологія англійської та української мов : навчальний посібник*. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2021. 197 с.
6. Wierzbicka A. *Emotions Across Languages and Culture*. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 349 p.
7. Кочерган М. П. *Вступ до мовознавства*. Київ : Академія, 2002. 368 с.
8. Brown, P., & Levinson, S. C. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press. 1987. 335 p.
9. Keizer, E. The problem of non-truth-conditional, lower-level modifiers: A functional discourse grammar solution. *English Language and Linguistics*. 24(2). 2020. P. 365–392. DOI: 10.1017/S136067431900011X
10. Тхор О. В. Функції евфемізмів у різних типах дискурсу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика*. 2018. № 34. С. 202–206.
11. Huot C. R. Language as a social reality: The effects of the infantilization of women. *University of Northern Iowa*. 2013. 61 p.
12. Чабаненко В. А. *Основи мовної експресії*. Київ : Вища школа, 1984. 165 с.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Collins, M. A. *Binding ties*. Pocket Books. 2005.
2. Dorris, M. *A yellow raft in blue water*. Henry Holt and Company. 1987.
3. Montgomery, L. M. *Anne of Green Gables*. L. C. Page & Company. 1908.
4. Summers, A. *The stand-in dad*. Avon. 2025

REFERENCE

1. Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and context: A sociocognitive approach*. Cambridge University Press.
2. Petryk, V. M., Prysyzhnyuk, M. M., Kompantseva, L. F., Skulish, Ye. D., Boiko, O. D., & Ostroukhov, V. V. (2011). *Suhestyvni tekhnolohii manipulyatyvnoho vplyvu* [Suggestive technologies of manipulative influence] (Ye. D. Skulish, Ed.; 2nd ed.). VIPOL. [in Ukrainian].
3. Brovkina, O. V. (2021). Stratehiia prymyrennia ta zasoby yii vtilennia v anhlovnomu rodynnomu dyskursi [Reconciliation strategy and means of its implementation in English family discourse]. *Zakarpatski Filolohichni Studii*, 1(19), 98–102. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.18> [in Ukrainian].
4. Batsevych, F. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Fundamentals of communicative linguistics]. Akademiia. [in Ukrainian].
5. Kuts, M. O. (2021). *Porivnialna leksykolohiia anhliiskoi ta ukrainskoi mov* [Comparative lexicology of English and Ukrainian languages]. DonNUET. [in Ukrainian].
6. Wierzbicka, A. (1999). *Emotions across languages and cultures*. Cambridge University Press.
7. Kocherhan, M. P. (2002). *Vstup do movoznavstva* [Introduction to linguistics]. Akademiia. [in Ukrainian].
8. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press.
9. Keizer, E. (2020). The problem of non-truth-conditional, lower-level modifiers: A functional discourse grammar solution. *English Language and Linguistics*, 24(2), 365–392. <https://doi.org/10.1017/S136067431900011X>
10. Tkhor, O. V. (2018). Funktsii evfemizmiv u riznykh typakh dyskursu [Functions of euphemisms in different types of discourse]. *Naukovyi Visnyk Khersonskoho Derzhavnoho Universytetu. Serii: Linhvistyka*, (34), 202–206. [in Ukrainian].
11. Huot, C. R. (2013). *Language as a social reality: The effects of the infantilization of women* [Master's thesis, University of Northern Iowa]. UNI ScholarWorks. [in Ukrainian].
12. Chabanenko, V. A. (1984). *Osnovy movnoi ekspresii* [Fundamentals of linguistic expression]. Vyshcha Shkola. [in Ukrainian].

Стаття поширюється
на умовах ліцензії відкритого
доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 15.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026